

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 4, 2021 | 29.04.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.4.10](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.10)

УДК 368.5

*Н. В. Добіжжа,
д. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ
ORCID ID: 0000-0002-8277-7977*

РОЛЬ СТРАХУВАННЯ В РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

*N. Dobizha
Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics of WUNU*

THE ROLE OF INSURANCE IN THE DEVELOPMENT OF INFRASTRUCTURE SUPPORT IN THE UKRAINIAN AGRARIAN MARKET

У статті розглянуто сучасні тенденції та проаналізовано стан ринку аграрного страхування в Україні. Доведено, що цей сегмент страхового ринку має розвиваючий характер, адже всі основні показники страхування в динаміці за останні три роки мають тенденцію до збільшення. Також, аналіз динаміки показників страхування ризиків сільського господарства дав змогу спрогнозувати майбутні перспективи розвитку ринку страхових послуг і продуктів, а також знайти можливі оптимальні шляхи вирішення проблем страхування продукції, які стоять перед аграрним товаровиробником.

Враховуючи складну макроекономічну ситуацію у країні, ринок агрострахування доводить свою життєздатність та потенціал для подальшого розвитку. На основі проведеного дослідження визначено та проаналізовано проблеми ринку аграрного страхування, та на цій основі, запропоновано заходи щодо його удосконалення, у тому числі за рахунок державної підтримки.

The article examines current trends and analyzes the state of the agricultural insurance market in Ukraine, because our country has significant potential for agricultural development and further impact on European markets. Ukraine's agricultural potential attracts more and more attention from large foreign investors and the banking sector every year. Most of them are optimistic about funding opportunities for agribusiness development. However, agricultural production is characterized by a high degree of risk. The most common risk-sharing tool in agriculture is insurance. Agricultural insurance plays a key role in providing social and economic protection and is important for improving economic stability in general.

The article analyzes the functioning of the agricultural risk insurance market in the period from 2017 to 2019 and determines that the market recovery after the protracted crisis began in 2016. The assessment of such development is carried out according to the indicators: number of concluded contracts, sum insured, insurance premiums, insurance rates and level of payments. It has been determined which insurance products are currently represented on the agricultural

insurance market and under what conditions. Also, the analysis of the dynamics of agricultural risk insurance indicators allowed to predict the future prospects of the market of insurance services and products, as well as to find possible optimal ways to solve the problems of product insurance facing agricultural producers.

Given the difficult macroeconomic situation in the country, the agricultural insurance market is proving its viability and potential for further development. Based on the study, the problems of the agricultural insurance market are identified and analyzed, and on this basis, measures are proposed to improve it, including through state support. After all, the system of agricultural risk insurance formed in Ukraine, including the provision of state support to agriculture, needs to be improved and should be aimed at ensuring proper protection of the interests of farmers and food security, stabilizing production and income in the agricultural sector and encouraging better benefits. agricultural production technologies. The best solution to the problems of development of the agricultural insurance system in Ukraine involves the interaction of three groups of participants in the market of agricultural insurance - farmers, insurers (including TSA) and the state.

Having given the difficult macroeconomic situation in the country, the agricultural insurance market is proving its viability and potential for further development. Based on the study, the problems of the agricultural insurance market are identified and analyzed, and on this basis, measures are proposed to improve it, including through state support.

Ключові слова: *ризик; страховий ринок; агрострахування; страхова премія; аграрний сектор.*

Key words: *risk; insurance market; agro-insurance; insurance premium; agrarian sector.*

Постановка проблеми. Страхування являється одним із важливих елементів інфраструктурного забезпечення аграрного ринку України, що в свою чергу, дає можливість ефективному і продуктивному розвитку сектору вцілому. Адже, функціонування ринку аграрного страхування створює умови для розподілу та перерозподілу ризиків (природно-кліматичних, технологічних, екологічних, фінансово-економічних та ін.) між учасниками страхового процесу з метою відтворення безперервного та беззбиткового процесу аграрного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти розвитку системи аграрного страхування та формування моделей страхової політики викладено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема таких як: В. Андрійчук, І. Балабанов, В. Базилевич, М. Дем'яненко, С. Навроцький, С. Осадець, В. Райхер, А. Нікітіна, В. Шахов та ін. Проте, залишається ряд питань, які потребують глибшого дослідження, що і обумовлює доцільність та актуальність даного дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення основних тенденцій розвитку страхування сільськогосподарських ризиків, ідентифікація головних проблем та визначення ролі та впливу страхування на розвиток інфраструктурного забезпечення аграрного ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що в сільському господарстві існує 5 конкретних об'єктів страхування: нерухоме майно, транспортні засоби і сільськогосподарська техніка, врожай, тварини і багаторічні насадження.

Розмір страхових тарифів на страхування сільськогосподарських ризиків характеризується значною розбіжністю страхової суми. Загалом, на страхові тарифи впливають попередня історія страхування та виробничі технології виробництва сільськогосподарської продукції, а також географічне розташування страхувальника та кількість років його функціонування на ринку [1].

Незважаючи на те, що ризики аграрного виробництва несуть катастрофічний характер, аграрії продовжують страхувати в основному на вимогу кредиторів та інших державних установ, які надають їм доступ до фінансових ресурсів.

Динаміка сільськогосподарського страхування в Україні за 2017-2019 роки наведена у таблиці 1.

Таблиця 1.
Динаміка сільськогосподарського страхування в Україні за 2017-2019 роки

Показники	Роки			2019 р. у % до 2017 р.
	2017	2018	2019	
Кількість компаній, од.	12	11	15	125,0
Кількість договорів страхування, од.	1062	793	957	90,1
Застрахована площа с.-г. культур, тис. га	689	700	657	95,36
Страхова сума, млн грн	3969	6240	5913	149,0
Сума сплачених страхових премій, млн грн	78	157	205	262,8
Сума сплачених страхових премій на 1 га застрахованої площі, грн	113	231	311	275,2
Рівень виплат, %	12,9	44,2	36,1	279,1

Джерело: розраховано автором за даними [5]

Аналіз даних, наведених в таблиці 3.4 свідчить, що ринок страхування сільськогосподарських ризиків поступово розвивається. Так, збільшилась кількість страхових компаній на 25% в порівнянні 2019 р. до 2017 р.

Крім того, страхова сума збільшилася на 49 %, сума сплачених страхових премій – на 162,8%. Але в 2019 р. порівняно з 2017 р. кількість договорів у сільськогосподарському страхуванні зменшилася на 105 од. (9,9%).

Згідно даних (табл. 2.) можемо проаналізувати розміри страхових премій отриманих компаніями протягом 2018 року.

Таблиця 2.
Основні страхові компанії з сільськогосподарського страхування та їх частка на ринку у 2018 році

№ п/п	Страхова компанія	Премії, тис. грн.	Частина на ринку, %	Кількість договорів, шт.	Застрахована площа, га
1	«Українська аграрнострахова компанія»	15 846,44	32,9	100	136 965,25
2	СК «Оранта»	8 635,25	18,0	88	18 796,35
3	СК «Уніка»	5 625,38	11,7	58	15 635,23
4	Страхова група «ТАС»	5 421,95	11,3	32	5 125,69
5	«Українська пожежно-страхова компанія»	3 625,14	7,5	78	6 123,42
6	СК «Провідна»	2 865,12	6,0	36	4 695,23
7	СК «Глобус»	2 564,15	5,3	30	2 138,45
8	«ІНГО Україна»	1 325,18	2,8	56	24 465,12
9	СК «Аска»	965,15	2,0	32	20 854, 36
10	СК «Гарантія»	695,12	1,4	25	5 431,78

Джерело: розраховано автором за даними [5]

Протягом 2017-2019 років спостерігається зростання об'єму страхових премій більш швидкими темпами, ніж загальний об'єм страхових зобов'язань. Середня ставка премій у 2018 році зросла у порівнянні з 2017 роком і склала 2,7%. У 2018 андерайтинговому році страхові компанії уклали 787 договорів страхування, зокрема, 317 – на зимовий та 470 – на весняно-літній період, а найбільше договорів у сільськогосподарському страхуванні укладено Українською аграрно-страховою компанією, яка є лідером у страхуванні ризиків сільськогосподарського виробництва в Україні. Розмір страхової премії одержаний від цієї страхової компанії складає 15846,44 тис. грн. Визначальним для цієї компанії є страхування ризиків аграрного виробництва. В страховій компанії «Українська аграрно-страхова компанія» розроблено та впроваджено унікальну систему управління ризиками, яка дозволяє попередити і вчасно компенсувати збитки сільгоспвиробника. Меншу частку страхових премій порівняно з Українською аграрно-страховою компанією має страхова компанія «Оранта» – 8 635,25 тис. грн., вона надає відповідний перелік послуг для сільськогосподарських підприємств, який відрізняється від послуг, які надають інші страхові компанії.

Станом на початок 2017 року страхування сільськогосподарських ризиків здійснює приблизно п'ята частина від усіх компаній, що отримали ліцензію на цей вид страхування. Ліцензію на провадження страхової діяльності у формі добровільного страхування сільськогосподарської продукції мали 58 страхових компаній, проте страхування сільськогосподарських ризиків здійснювали лише 15 страхових компаній.

Отже, дослідивши ринок агрострахування в Україні, як елемента інфраструктурного забезпечення, можемо зазначити, що період 2017-2019 років характеризується відновленням зростання ринку за грошовим показником.

Таблиця 3.

Діяльність страхових компаній з сільськогосподарського страхування у 2019 р.

№ п/п	Страхова компанія	Сума страхових платежів, тис. грн	Приріст страхових платежів, тис. грн	Сума страхових виплат, тис. грн	Рівень виплат, %	Рівень перестраховування, %
1	Універсальна	129847,2	370,08	2,7	0,00	25,69
2	PZU Україна	41199,0	2,84	19860,3	48,21	74,49
3	Країна	20881,7	61,97	171,5	0,82	60,0
4	Інго Україна	20694,0	-4,30	2636,0	12,74	43,55
5	Українська Аграрно-страхова компанія	12006,5	20,05	1463,9	12,19	13,66
6	АСКА	9243,0	-81,20	57644,0	622,65	96,52
7	АХА страхування	8557,0	83,51	679,0	7,94	56,28
8	БРОКБІЗНЕС	5763,6	46,81	10730,8	186,18	35,17
9	Гардіан	2999,6	0,00	0,00	0,00	56,99
10	КРЕДО	2868,0	0,00	0,00	0,00	86,92
11	АРСЕНАЛ страхування	2555,0	-95,18	50,0	19,6	0,00
12	UPSK	934,6	158,46	29,0	3,10	0,00
13	ТАС СГ	686,9	27,27	71,1	10,35	9,81
14	ПРОВІДНА	616,0	-22,88	233,2	37,86	0,00
15	ОРАНТА-СІЧ	227,2	6,72	17,0	7,48	0,00
	Всього	259079,3	-	93588,5	36,12	-

Джерело: розраховано автором за даними [5]

Водночас, попри певне поживлення ринку, ініціатива аграріїв добровільно страхуватись мала, досить часто страхування є вимушеним. Суб'єкти аграрного підприємництва хочуть співпрацювати за форвардними контактами з такими державними компаніями, як «Аграрний фонд» та ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України». Ці договори й надалі займають лівову частку у загальному портфелі агрострахування. Слід зазначити, що ринок аграрного страхування дуже вузький і кожна з компаній має стале коло незмінних клієнтів.

Ринок використовує невеликий набір страхових продуктів, відсутнє повноцінне ризикове страхування на весняно-літній період, зокрема, не покривається такий системний ризик, як посуха. В загальному ринок агрострахування потребує посилення системних зусиль уряду щодо його розвитку, зокрема, вдосконалення регулювання та надання системної підтримки цьому сектору.

Сьогодні страхові компанії пропонують сільськогосподарським товаровиробникам у рамках добровільного страхування програми, що передбачають повний страховий захист їх майна. Такі програми охоплюють більшість ризиків, пов'язаних з виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств, а також з лізингом та кредитуванням. Але в Україні недостатньо якісних страхових продуктів, які б мали прозорі та прості правила страхування врожаю та безпосередньо отриманого в майбутньому прибутку, крім того відчувається недостатня державна підтримка – ці фактори стримують розвиток страхування в аграрній сфері виробництва [2].

Реалізація потенційних можливостей розвитку аграрного підприємництва має передбачати створення і функціонування сучасного ринку аграрного страхування з відповідними інноваційними страховими продуктами, які за своїми кількісними й якісними параметрами будуть задовольняти майнові інтереси аграріїв у страховому захисті.

Від своєчасного вирішення наявних проблемних питань та неузгодженностей у сфері національного страхування залежить швидкість входження України у процес світогосподарських інтеграційних процесів. Як показало дослідження, в силу своєї специфіки страховий ринок відчуває вплив світової фінансової кризи дещо пізніше, ніж інші сфери економіки. Розвиток страхової галузі залежить від фінансової конвергенції, в першу чергу – це інтеграція з банківським та фондовим секторами економіки, а потім промисловість, соціальна сфера та ін. Тут проявляється так званий ефект «хвилі». Це підтверджують результати діяльності українських страховиків за останні роки [70].

Активність на страховому ринку знижується в умовах фінансової та економічної кризи. Для того щоб її активізувати, важливою умовою є стабільність національної валюти та завершення процесів приватизації в основних галузях національного господарства. Оскільки страховий захист можна здійснювати лише для власника та в умовах нормального функціонування фінансової системи. В умовах зміни форм власності, механізму управління в державному секторі економіки та стабілізації економіки потреба суб'єктів господарської діяльності у захисті своїх майнових інтересів та інтересів працівників від різноманітних ризиків збільшується.

Сучасний стан формування ринку страхових послуг визначає потребу щодо застосування науково-обґрунтованих підходів до його розвитку. Наукове підґрунтя має передбачати, а законодавець повинен затвердити форму взаємодії головних суб'єктів ринку страхування сільськогосподарських ризиків, а саме, страховиків, аграрних підприємств та уряду. Враховуючи той факт, що між аграріями та страховими компаніями існує певний вакуум у побудові відносин довіри, саме уряду, як представнику загального інтересу суспільства відводиться основна роль у побудові системи збалансування інтересів страховиків та аграрних підприємств.

На нашу думку, для того, аби викликати таку довіру, страхові компанії мають пропонувати сільгоспвиробникам прості і зрозумілі страхові продукти, докладно знайомити своїх клієнтів з умовами страхування, їх правами та обов'язками та сумлінно ставитися до процедур оцінки збитків. У ході дослідження було також виявлені думки сільськогосподарських виробників щодо можливих напрямів розвитку сільськогосподарського страхування. Надані пропозиції можна впорядкувати таким чином: зменшити страхові тарифи, що є найбільш суттєвою проблемою розвитку страхового ринку, спростити складну процедуру отримання страхового платежу, та процедуру страхування продукції, збільшити коло компаній, які пропонують страхові послуги. Найбільший відсоток відповідей (41,5%) свідчить про те, що сільгоспвиробники не знають про існування даного закону, 24,6% опитаних не підтримують його, вважаючи, що це є додатковий тягар для сільгоспвиробника, і 22,3% опитаних надають підтримку, мотивуючи це тим, що вона дозволить зменшити ризики [1].

Сучасний стан фінансування та страхування аграрного сектора України знаходиться на перехідному етапі розвитку. Основним джерелом фінансування для сільськогосподарських виробників залишаються власні кошти. Страхування об'єктів аграрного сектора здійснюється головним чином у вигляді страхування застави з метою отримання кредиту. Проте наші дослідження засвідчують, що сільгоспвиробники більшого значення надають страхуванню як інструменту управління ризиками, ніж як засобу для отримання кредиту. Тому, для подальшого та більш інтенсивного розвитку страхування сільськогосподарських ризиків потрібно повернути довіру до страхових компаній, розширити спектр страхових послуг і зробити їх доступними для всіх сільськогосподарських товаровиробників.

Висновки: Невід'ємний інструментом захисту фінансово-економічних інтересів селян у процесі виробництва є страхування, що розглядається нами як інститут соціально-економічного захисту та необхідна передумова розвитку страхового бізнесу переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Довіра до страхування як інституту соціально-економічного захисту є однією з необхідних передумов розвитку страхового бізнесу. Для відновлення довіри до страхової галузі потрібно: поступово замінити обов'язкове державне страхування безпосереднім відшкодуванням з державного бюджету за рахунок коштів, передбачених на утримання відповідних державних органів; впровадити нові ефективні та привабливі форми фінансових послуг, зокрема таких, як надання кредитів під заставу страхових полісів тощо; інформувати населення через засоби масової інформації про стан страхового ринку і рівень державного контролю за його діяльністю.

Список використаної літератури.

1. Добіжа Н.В. Сучасний стан та проблеми агостраховання в Україні. Ефективна економіка. 2013. №8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2256> (дата звернення 22.03.2021).
2. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 09.08.2017 № 4391-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4317> (дата звернення 10.03.2021).
3. Роєнко Л.А. Страхування може стати локомотивом розвитку економіки. Україна Бізнес Ревю. 2011. №52 (1121). С. 36-37.
4. Руснак А.В., Карнаушенко А.С., Петренко В.С. Страхування ризиків сільськогосподарських підприємств в Україні. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/7564/1/19>. (дата звернення 26.02.2021).
5. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг Режим доступу до ресурсу: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (дата звернення 26.02.2021).

References.

1. Dobizha, N.V. (2013), "Current status and problems of agricultural insurance in ukraine", *Efektynna ekonomika*, [Online], vol . 8, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2256> (Accessed 22 March 2021).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On the peculiarities of insurance of agricultural products with state support", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4317> (Accessed 10 March 2021).
3. Roienko, L.A. (2011), "Insurance can be the locomotive of economic development", *Ukraina Biznes Reviu*, vol. 52 (1121), pp. 36-37.
4. Rusnak, A.V. Karnaushenko, A.S. and Petrenko, V.S. "Risk insurance of agricultural enterprises in Ukraine", available at: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/7564/1/19> (Accessed 26 Feb 2021).
5. Official site of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets, available at: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (Accessed 26 Feb 2021).